

ment significatiu de Jerusalem i de Sió, episodi que és una ocasió per exposar tot el relatiu a l'ètica de la vida humana.

L'autor compta segurament amb un fet: que bona part dels seus lectors coneixen les Escripures bíbliques, però es pot pensar en aquells que, llegint aquest llibre, veuran que els sorgeix un interès per detalls dels llibres bíblics, i per fets de la història del Poble d'Israel, i seria útil per a estudiosos novells facilitar l'accés directe a les dades que es puguin trobar en aquests llibres, relatius a les diverses matèries i als passatges concrets al·ludits en aquesta meditació de caire filosòfic.

Jo celebraria que, sense perjudici que es facin feliçment moltes edicions del llibre en la forma que ara té, l'autor volgués escriure també un dia, sobre el tema, un tractat en forma sistemàtica que faciliti fins i tot més l'estudi acadèmic d'aquestes matèries a alt nivell. I com a valor afegit, amb independència del contingut del llibre, assenyalem també la forma, que denota en l'autor un excel·lent coneixement de la llengua, el qual es mostra, per exemple, en el gran domini d'adjectius i adverbis i en l'ús de sinònims.

Ferran BLASI BIRBE

Francisco Quesada Rodríguez,
La bioètica de la responsabilidad
según Hans Jonas.

Madrid: Publicaciones de la
Universidad Pontificia Comillas
(Cátedra de Bioética, vol. 31), 2018,
312 pàg.

Francisco Quesada ha publicat un llibre de considerable interès per a un públic proper, sigui o no jonasista, als temes de la bioètica, la fenomenologia i la filosofia de la biologia. Francisco, amb el qual vaig compartir amb curiositats semblants però també divergents molt bona part de la nostra estada com a investigadors a la Universitat de Lovaina (ell a la Facultat de Teologia i jo a la de Filosofia), ens presenta en el seu llibre el que podria ser, per a molts dels nostres alumnes més joves, un primer acostament a la figura intel·lectual de Hans Jonas (1903-1993) per a l'àmbit iberoamericà. Els qui comencen trobaran en el llibre un Jonas amant de la biologia i a qui la filosofia, que es reorienta amb Edmund Husserl, el va fer despertar del somni dogmàtic de les «coses» encara no viscudes experiencialment. De la mateixa manera, i si el lector pertany a camps d'investigació concrets en les matèries esmentades, trobarà en l'obra del doctor Quesada un estudi lluit de reflexió madura i de sistematització d'un autor com Jonas, alhora tan fragmentari com lliure.

Ha plogut molt des de que Potter comencés a treballar als Estats Units amb un concepte i unes línies bioètiques acuradament establertes. Quan el 1971 escrigué *Bioethics: bring to the future* (Englewood Cliffs: Prentice Hall) volia efectivament resoldre el conflicte d'arrel comtiana i agreujat en la recepció anglosaxona de les dues cultures enfrontades, la humanística i la científica, que marxaven en direccions dràsticament oposades. Escrivia Potter: «[...] llavors podríem construir possiblement un pont cap al futur, construint la matèria de la Bioètica com el pont entre les

dues cultures. Els valors ètics no es poden separar dels valors biològics». La bioètica és un territori (una simbiòtica tercera cultura) encara per madurar en el mètode fenomenològic, quan és prou cert que els fenomenòlegs s'han esmerçat tan sols en allò que el neurobiòleg i neurofenomenòleg Francisco Varela titllava de «teoricisme». Com si veiéssim un film de diferents escenes que transcorren de manera no lineal seguint l'inici i el final de la vida, Quesada ensenya que la bioètica jonasiana consisteix en una filosofia fenomenològica de la vida humana en sentit propi, que es duu a terme en primera persona i, així, acadèmicament des de la vivència de l'organisme humà (la influència de Spinoza i Whitehead serà ben subratllada per Quesada); tot això per tal de discernir la seva dignitat i, sobretot, la seva responsabilitat moral envers els altres organismes viscuts, potser no tan evolucionats, emmalaltits o morts; així com envers la Terra, la qual cosa prepara el paradigma ecològic amb dècades d'antelació i sense minorar les característiques personals.

Francisco Varela reconegué a *El fenómeno de la vida* (Santiago: Dolmen, 2000) la influència directa de Jonas en la seva provocativa neurofenomenologia, tot oposant-se al teoricisme de la vida (per part de científics i filòsofs arraconats en els respectius argots i departaments de facultat), juntament amb altres col·laboradors: «[...] el que nosaltres suggerim és una transformació de la naturalesa de la reflexió, la qual, d'una activitat desencarnada i abstracta, haurà de tornar-se una reflexió encarnada (present) i oberta a noves possibilitats d'experiència» (F. Varela, E. Thompson i E.

Rosch, *L'inscription corporelle de l'esprit*. París: Seuil, 1993, pàg. 58). Això és un tret típicament jonasà i ens dona a entendre que la figura del pensador germànic d'origen jueu ha deixat una estela de seguidors. La judeïtat del seu pensament es fa palesa en aquesta obra quant a la defensa de la unitat del jo amb el seu cos, i quant a una vida inajornable, tan diferent del trencament ontològic racionalista i el *logocentrisme* il·lustrat que ha caracteritzat Habermas.

Consegüentment, l'obra de Francisco Quesada, en sis capítols i un annex, s'ocupa de les aportacions d'aquest filòsof a la bioètica: «entre algunes de les contribucions que Jonas va fer a la bioètica com a disciplina acadèmica fou crear el primer paradigma bioètic des d'una perspectiva filosòfica» (pàg. 235). Així doncs, crec que un dels principals mereixements d'aquesta monografia és que, pàgina rere pàgina, qui la llegeix s'endinsa en una bioètica que no rau només en una ètica especial decalògica, sinó en un original pensament filosòfic i de la responsabilitat humana de la vida (per part del que *som* com a vivents), i no *davant* d'aquesta, com se sol seguir de la convenció objectivadora de l'escissió neopositivista que determina la demarcació transhumanística (i arriscadament inhumana!) de les ciències i tecnologies de la vida. Tota l'ètica de la responsabilitat de Jonas arriba a la seva major expressió en la bioètica, la qual des del paradigma de la complexitat no deixa de ser transdisciplinàriament una *fenomenologia hermenèutica*. En *Das Prinzip Verantwortung* (Frankfurt: Insel-Verlag, 1979), l'imperatiu de la responsabilitat no pot ser encongit en la subjectivitat pura

kantiana o en les *big data* de l'era numèrica, sinó que s'ha de pensar en una integració de sabers, on les troballes de la biologia, la medicina i la biolotecnologia siguin –reflexivament i pràcticament– ateses per esguard de la vida experienciada on cadascú, a partir del seu desenvolupament més primerenc, pot tenir cura de la vida pròpia i d'altri.

Es per això que Quesada ens fa notar el rebuig que va causar Jonas en els bioeticistes coetanis que manejaven la vida sense renunciar a una raó instrumental que la llança a les voreres, sense accedir fenomenològicament a la pròpia vida que batega a l'interior de tot especialista, abans de la seva professionalització i des d'on es troba la categoria del vivent, no com a generalització, sinó com a realitat orgànica en el jo vivent del qui pretén establir normes i ressaltar valors de la vida que es mostra als sentits. El mecanicisme materialista, com a contraposat a tota finalitat en la natura, no explica la vida en el seu comportament final (a diferència de Mayr). Avui creix l'interès per l'etnobiologia (com ara l'etnoetologia) que manté la importància del comportament social dels animals, en contrast amb el reduccionisme. A més a més, la crítica a Jonas per part del transhumanista Nick Bostrom, que el considerava «bioconservador», era del tot injusta, alhora que ens descobria el que es s'estava considerant com a conservadorisme per la bioètica instrumental. Conservador seria, per al transhumanisme, la negativa a deixar de pensar com a vivents que patim, gaudim o ens preocupem pel que reflexionem sobre la *nostra* vida, que és la que en les formes animals i d'altres espècies de l'ecosistema

constitueix els éssers que la biologia estudia en les seves manifestacions experimentals. La bioètica en clau ecològica fou un dels molts avenços de Jonas, si bé el més suggestiu i perdurable a hores d'ara és voler dotar de fonamentació racional en el què natural una bioètica la normativitat de la qual no es desprèn de les seves apreciacions naturalistes de superfície. En un tautologisme molt característic de Jonas, la vida normativitza la vida. «*In dubio pro vita quia semper pro responsabilitate*», ens advertirà Quesada (pàg. 248).

La vida no consisteix en quelcom que *puc* o no *puc* assumir. Sempre seré responsable de com visc i de tot allò que faci, precisament perquè visc i mentre visc. De la meua vida, i de la vida dels altres que s'escauen en la meua unitat orgànica, sempre en soc responsable; tant quan vull desfer-me'n com quan vull fer-me'n càrrec. Tal com bé assenyalava Paul Ricoeur de Jonas, i així ho llegim en el llibre, «el principi de responsabilitat pren en consideració la vulnerabilitat específica que l'actuar humà suscita [...] el lloc de la responsabilitat llau en la fragilitat de la vida» (pàg. 134). Jonas, com més tard ho perfilà Varela, va realitzar una filosofia fonamentadora de la unitat biològica bàsica, expressada en la noció d'*organisme*, comprès com «la sorpresa ontològica de la natura» (pàg. 260), en què l'ordre de l'ésser i del fer conformen una única dinàmica, en què l'ontologia i l'ètica biològica conflueixen en una ricoeuriana *hermeneia*. En altres paraules, la bioètica no es pot desviar d'allò que som orgànicament, i el nostre ésser –evolutivament humà– és la vida responsable en i de la seva finalitat d'existir.

És molt immediata a Jonas la biologia teòrica sobre l'*autopoiesi* dels joves harvardians Maturana i Varela, a principis de la dècada dels setanta. Per a ells, el metabolisme, com a vida defensora de la pròpia vida de manera ontològica, la «llibertat orgànica» (pàg. 258) i l'autonomia del vivent són normatius a fi de poder donar criteris reflexius per al disseny d'una axiologia de valors en el camp bioètic. Sens dubte, Quesada fa servir la seva alta capacitat crítica quan esmenta la poca *pragmaticitat* del pensament de Jonas, però això es consideraria un avantatge si ens adonem del perill del sobredimensionament actual de la *utilitat* social, econòmica (o àdhuc ecològica) a l'hora de fer un discerniment ètic cautelós de la cura de la vida. En temps de coronavirus, és inacceptable la selecció dels qui han de rebre teràpies intensives i extraordinàries (quan s'han de sospesar el pronòstic, la comorbiditat i l'estat clínic) només a partir de l'edat o la discapacitat del pacient o, com en el llibre s'indica, a partir d'allò més *útil* en sentit pragmàtic per al progrés del cos social col·lectiu, tot passivitzant i mediatitzant la persona. Així ho conclou l'autor, no sense proporcionar les referències a la teologia jueva que recolza Jonas, mitjançant un especialista com és el cas de Pommier: «La necessitat del progrés no ens arisca, en detriment de la dignitat humana i l'exigència pragmàtica d'utilitzar els consells d'índies humans, a violar el dret inviolable de la persona?» (pàg. 183).

Un aspecte molt rellevant del treball de Quesada és que estudia un per un, en la plèiade intricada dels escrits de Jonas, els problemes concrets més controvertits de la bioètica (l'estatut de l'embrió, l'avorta-

ment, l'eugenèsia, el transplament d'òrgans, l'eutanàsia, etc.), tot i que no ho fa, essent congruent amb l'estil reflexiu del pensador germànic, amb una finalitat adoctrinadora i arbitrària. Així mateix, l'autor inclou, la qual cosa s'agraeix, una bibliografia molt completa sobre el tema principal: primària, secundària, complementària i també general. Tot i que no s'hagi de estar d'acord amb totes les opinions esgrimides, es pot secundar en el llibre una mestria excel·lent per seleccionar aquestes fonts, obrir qüestions noves en la bioètica més recent (com ara la mort encefàlica), juntament amb un gens dissimulable didactisme que parla magníficament bé del seu autor. Voldria enllestir aquesta revisió, que condensa la meua lectura personal de Quesada, pensant en aquella frase de Jonas a *The Phenomenon of Life* (amb la qual vaig encapçalar la meua tesi doctoral, com Varela ho va fer en el seu recull homònim en castellà): «Tan sols la vida pot conèixer la vida». En la bioètica de Jonas, tan sols la vida que es coneix ontològicament digna en els seus límits i reconeix la mateixa dignitat dels altres vivents, pot actuar èticament bé. Tan sols la vida que reconeix la seva condició paradoxalment fràgil i lliure en el *telos* de més i millor vida dels organismes metabòlics fins a constituir-se la persona, pot fer-se càrrec dels altres organismes fràgils i desenvolupar una bioètica humanament responsable (però no humanoide) per a unes ciències humanament més responsables.

Ricardo MEJÍA FERNÁNDEZ
Facultat de Filosofia (URL)